

Сметаніна Н. В. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ЦІНИ ЗЛОЧИННОСТІ У КРИМІНОЛОГІЇ

Ціна злочинності має віддалені наслідки, породжує механізми тіньової економіки, віктимізації населення в суспільстві, недовіри громадян до правоохоронних органів, соціально-негативного клімату в державі тощо. Сьогодні вона є потужним ресурсом, що відображає реальний стан злочинності та її криміногенний потенціал. Ціна злочинності вимагає сучасних підходів і кримінологічної оцінки, адже фактично вона ставить питання про можливість існування як самого суспільства, так і безпечного життя громадян.

У кримінологічній науці зазначені питання досліджували такі науковці, як Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, І. Г. Богатирьов, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, С. М. Іншаков, Л. В. Кондратюк, О. М. Костенко, О. Г. Кулик, В. В. Лунєєв, М. І. Мельник, Т. В. Мельничук, В. І. Шакур, О. Ю. Шостко та ін.

На сучасному етапі значних збитків державі та її громадянам завдають корупційні злочини. Водночас вони створюють надприбутки для корупціонерів у фармацевтичному, нафтовому і електроенергетичному секторах, освітній і судовій системі, податковій і митній сферах, у сфері державних закупівель тощо. Так, за прогнозами Центру ліків у суспільних інтересах до 2010 р. світовий ринок фальсифікованих ліків становитиме 75 млрд доларів США. За оцінками Transparency International, у світі щороку понад 400 млрд дол. США втрачається в результаті корупційних злочинів у сфері державних закупівель, що підвищує державні витрати на 20–25 %. За дослідженням Азіатського банку розвитку у низці країн Азії корумпованість державних закупівель призвела до зростання витрат на придбання товарів і послуг на 20–100 % [1, с. 69, 378]. Значних збитків державі завдають і митні ризики, що найчастіше пов'язані з контрабандою, контрафактною

продукцією та переміщенням через митний кордон товарів, на які встановлено заборони та обмеження [2, с. 61].

Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, яких завдає злочинність суспільству (із перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати) [3, с. 62]. Прямий збиток майнового (матеріального) характеру обчислюють у грошовому виразі. До нього зараховують кількість летальних наслідків і настання інвалідності потерпілих, виплати їм за лікарняними листками, додаткові витрати на їхнє лікування, страхові виплати, проведення психологічної реабілітації. До непрямого збитку від злочинності належать кошти, що витрачає держава на боротьбу зі злочинністю, і вартісний вираз її негативних соціальних наслідків (дезорганізація сім'ї, зниження продуктивності праці, додаткове навантаження на інститути соціалізації та ресоціалізації тощо), утримання правоохоронної системи, різноманітних охоронних, фінансово-ревізійних структур, витрати на навчання і підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, витрати на наукові дослідження, вартість захисних систем, матеріальні витрати, пов'язані з розслідуванням і розглядом кримінальних справ. До непрямого збитку від злочинності пропонуємо також зараховувати зловживання з боку представників правоохоронних і судових органів, а також породжену механізмом криміналізації тіньову економіку. Зарубіжні кримінологи пропонують включати до ціни злочинності втрати самого злочинця (наприклад, час, витрачений злочинцем на вчинення злочину або строк відбування покарання, який злочинець міг би витратити на правомірну продуктивну діяльність) [4, с. 24].

Ціною злочинності є прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання правоохоронної, пенітенціарної системи та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їх витрати на підтримку власної злочинної діяльності [5, с. 154; 6].

Аналізуючи ціну злочинності, Л. В. Кондратюк і В. С. Овчинський розподіляють це поняття на «ціну»:

- кримінальної експансії (захоплення певних благ, економічна експансія, рейдерство);
- кримінальної агресії (як психо-духовної деструктивної енергії людини, що спрямована на руйнування таких благ, як життя, здоров'я (духовне, душевне, тілесне));
- кримінального обману (злочини, що завдали матеріальних збитків).

Під час розрахунку «ціни» кримінальної експансії вчені пропонують враховувати суму приватних втрат і економічні втрати суспільства [7, с. 228–256]. Зазначені автори до структури ціни злочинності не зараховують витрати держави на протидію злочинності (утримання правоохоронних і судових органів тощо).

Визначати структуру ціни злочинності можна також за часовими параметрами, які характеризують етапи кримінологічної діяльності: 1) прогнозування злочинності; 2) профілактика злочинності; 3) виявлення конкретних злочинів і запобігання їм; 4) реалізація кримінальної відповідальності за конкретні злочини, а також часткове або повне відновлення порушених суспільних відносин. На кожному з цих етапів витрачаються ресурси, які зменшують добробут всього суспільства і окремих його членів [4, с. 21].

До того ж, Т. В. Мельничук зазначає, що ціну економічної злочинності варто визначити як грошову оцінку або вартісне втілення суспільно небезпечних наслідків економічних злочинів і включити до її складових: 1) пряму матеріальну шкоду; 2) непрямі втрати – упущену вигоду; 3) витрати на кримінальну юстицію [8, с. 193].

Розроблення питання структури ціни злочинності допоможе в майбутньому конкретизувати методику визначення ціни конкретних злочинів, з'ясувати її складові, вдосконалити визначення поняття «ціна злочинності». Вважаємо, що цей показник вимагає розширеного тлумачення. Так, важливим у визначенні структури ціни злочинності є питання дотримання балансу збитків від злочинності для суспільства і держави та прибутків окремих злочинців і злочинних угруповань. Варто розглянути ціну злочинності не лише як категорію збитку, а й проаналізувати прибутки злочинних угруповань.

До того ж, дослідження структури ціни злочинності допоможе проаналізувати суспільну небезпеку злочинності як

складного соціального явища, визначити найбільш криміналізовані сфери в структурі державного апарату і розробити ефективні, економічні та розумні засоби боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Многоликая коррупция: выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления / под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2014. – 551 с.

2. Головкін Б. М. Антикорупційний менеджмент у митній справі / Б. М. Головкін // Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі» (26 квіт. 2016 р.). – Вінниця, 2016. – С. 60–65.

3. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2014. – 440 с.

4. Цена преступности (методология ее определения) : монография / под ред. Н. А. Лопашенко. – М. : Юрлитинформ, 2014. – 216 с.

5. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / Н. В. Сметаніна ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2016. – 192 с.

6. Голіна В. В. http://library.nulau.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR= «Ціна» злочинності: що ми про неї знаємо? / В. В. Голіна, Н. В. Сметаніна // Голос України. – 2013. – № 127 (12 лип.). – С. 10.

7. Кондратюк Л. В. Криминологическое измерение / Л. В. Кондратюк, В. С. Овчинский. – М. : Норма, 2012. – 272 с.

8. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування / Т. В. Мельничук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 5. – С. 189–193.